

Kristen Nordhaug

KIMERIKA MOT STUPET¹

Kina har blitt en global industrimakt ved tilpasning til USAs hegemoni. I denne prosessen ble USA og Kina økonomisk avhengig av hverandre. I *Vardøger* nr. 33, 2012 kalte Rune Skarstein og jeg denne «symbiosen» «Kimerika», et uttrykk vi lånte fra den britiske historikeren Niall Ferguson.² Vi spådde at symbiosen ville svekkes, noe som har slått til på en rekke områder. Det kan til dels knyttes til rivalisering om hegemoni.

En hegemonistat dominerer både den kapitalistiske verdensøkonomien og det internasjonale statssystemet. USA er ikke bare den militært mektigste staten, men projiserer også sin militærmakt internasjonalt gjennom oversjøiske baser og allianser.³ Dollaren er den viktigste valutaen i internasjonale transaksjoner og USAs kapitaleiere er internasjonalt ledende i teknologi og finans. USA utformer spilleregler for internasjonal handel, investeringer, valuta og sikkerhet. Andre stater og deres kapitaleiere tilpasser seg, bruker dollaren og søker USAs beskyttelse. Hegemoniet svekkes om kinesiske selskaper innhenter det teknologiske forspranget til amerikanske selskaper og tjener større profitter, om Kinas renminbi brukes i internasjonale transaksjoner i stedet for dollaren, om den kinesiske staten utformer internasjonale spilleregler, eller Kina rustet opp raskere enn USA. Hegemonisk rivalisering kan fragmentere internasjonale markeder i stormakters interesseområder. Jeg skal her undersøke om Kina har innhentet USAs økonomiske, politiske og militære makt, og hvilke konsekvenser dette har for de økonomiske forbindelsene mellom Kina og USA og for den øvrige verdensøkonomien.

Artikkelen fortsetter som følger: Jeg starter med en oversikt over økonomiske forbindelser i «Kimerika» og deres omfang. Så presenterer jeg Kimerikas framvekst, og de relativt stabile diplomatiske forbindelsene mellom USA og Kina 1994-2017 som styrket Kimerika, hvilke betingelser som lå til grunn for dette og hvordan disse betingelsene ble svekket. Deretter undersøker jeg om Kina utfordrer USAs økonomiske, politiske og militære ledelse. Jeg behandler så Trump-regjeringens handels- og teknologikrig, Kinas respons på den, og videreføringen av Trumps politikk under Biden. Jeg avslutter med å drøfte om rivalisering og svekkede økonomiske forbindelser mellom USA og Kina innebærer «avglobalisering» med fragmentering av verdensøkonomien i interesseområder.

Kimerika: En oversikt

«Kimerika» viser her både til sammenhengen mellom to komplementære nasjonaløkonomier og transnasjonale produksjonsnettverk mellom selskaper fra USA og Kina. Tabell 1 viser den nasjonaløkonomiske komplementariteten. Kina har hatt lavt privat forbruk og høy sparing og investering. Omvendt har USA hatt høyt privat forbruk og lav sparing og investering. Spareraten har vært høyere enn investeringsraten i Kina, og lavere i USA. Kinas overskuddssparing eksporteres som lån og investeringer, USA er en nettoimportør av kapital.

Kina har hatt store overskudd på sin handelsbalanse med utlandet, USA har hatt store underskudd.⁴ Kina sto for 39,6% av USAs aggregerte handelsunderskudd 2004-2018, og USA for 69,7 av Kinas aggregerte handelsoverskudd i samme periode.⁵ Kinas handelsavhengighet var særlig sterk på 2000-tallet før utbruddet av finanskrisa i 2008. Eksportoverskudd bidro da sterkt til Kinas økonomiske vekst. Deretter avtok utenrikshandel og handelsoverskudd som andel av Kinas BNP.

Tabell 1. Utvalgte makroøkonomiske indikatorer Kina og USA (% av BNP).

År	1. Handel		2. Handelsbalanse		3. Brutto sparing		4. Privat forbruk		5. Brutto real-investeringer	
	Kina	USA	Kina	USA	Kina	USA	Kina	USA	Kina	USA
1994	35,8	21,1	1,3	-1,3	41,7	17,9	44,1	64,8	40,1	21,3
1999	33,5	23,3	2,8	-2,7	36,6	20,9	46,3	65,2	34,1	23,4
2004	59,5	24,4	2,6	-5,1	45,7	17,8	41,1	67,2	41,8	22,7
2009	45,2	24,6	4,3	-2,7	50,4	14,0	36,3	68,1	45,4	17,8
2014	44,9	30,0	2,1	-2,9	47,6	20,4	37,8	67,5	45,8	20,8
2019	35,7	26,3	1,2	-2,8	44,2	18,7	39,0	67,9	43,3	21,0

Kilder: Kolonne 1, 2, 3, 5: World Bank Data, <https://data.worldbank.org>. Kolonne 4: theGlobalEconomy.com, <https://www.theglobaleconomy.com/rankings/household.consumption/>

Billig kinesisk import holdt inflasjonen lav i USA. Kinas sentralbank bygget opp store dollarreserver som bidro til å finansiere USAs statsgjeld gjennom kjøp av amerikanske statsobligasjoner. Kina og Japan er de største oppkjøperlandene.

Tabell 2 viser at Kinas sentralbank i 2010 hadde 13,1% av samlede utestående amerikanske statsobligasjoner, i 2019 var andelen nede i 6,4%. Den kinesiske sentralbankens dollarbeholdning som andel av samlede valutabeholdninger hadde også falt noe. Tabell 1 og 2 viser da at handelsoverskuddet med USA er blitt relativt mindre viktig for Kinas økonomi, og Kinas kjøp av statsobligasjoner er blitt relativt mindre viktig for USAs økonomi.

Tabell 2. Dollarreserver i Kinas sentralbank plassert i amerikanske statsobligasjoner.

	1. Kinas beholdning av amerikanske statsobligasjoner (100 mill. USD)	2. Amerikanske statsobligasjoners andel av Kinas samlede valutareserver (%)	3. Kinas andel av samlede utestående amerikanske statsobligasjoner (%)
2000	603	36,4	2,0
2005	3100	37,9	7,4
2010	11601	40,7	13,1
2015	12461	36,6	9,5
2016	10584	34,2	7,6
2017	11849	36,6	8,2
2018	11243	35,5	7,2
2019	10699	33,2	6,4

Kilder: 1. Government of China, State Administration of Foreign Exchange, «ForEx Reserves», <https://www.safe.gov.cn/en/ForexReserves/index.html>; 2. U.S. Department of the Treasury, «Major Foreign Holders of Treasury Securities», <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>; 3. Treasury Direct, «Monthly Statement of the Public Debt (MSPD) and Downloadable Files», <https://www.treasurydirect.gov/govt/reports/pd/mspd/mspd.htm>

«Kimerika» viser også til transnasjonale produksjonsnettverk mellom selskaper fra USA og Kina. For eksempel kjøpte det kinesiske selskapet Huawei i 2018 komponenter for 11 milliarder dollar fra amerikanske selskaper som Qualcomm, Intel og Micron Technology Inc.⁶ Beløpet vises ikke i nasjonal handelsstatistikk som eksport fra USA til Kina, siden komponentene ofte ble produsert utenfor USA. Omvendt gikk 25,5% av materialkostandene til Apples iPhone X-telefon i 2018 til deler og komponenter fra kinesiske selskaper samt montering i Kina.⁷ La oss nå se på de prosessene som gjorde Kimerika mulig.

Internasjonale investeringsstrømmer

Dollarens rolle som internasjonalt dominerende valuta gir USA anledning til å ha store underskudd på handels- og driftsbalansen med utlandet fordi det meste av dets import betales med dollar. Med USAs underskudd bygger utenlandske sentralbanker opp store dollarreserver, som investeres i rentebærende amerikanske verdipapirer, normalt statsobligasjoner. Statsobligasjonene er ankeret i USAs verdipapirmarked. Kursen deres styrer langtidsrenta, som normalt ligger marginalt lavere enn effektiv obligasjonsrenta. Store utenlandske oppkjøp bidrar til å holde obligasjonsrenta lav og hjelper USA til å finansiere sine budsjettunderskudd billig. USAs handelsunderskudd kombinert med omstrukturering og utflytting av industri har understøttet eksportbaserte seinindustrialister, særlig i Øst-Asia.

Her i *Vardøger* beskriver Olav Fagerlid hvordan ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi, billig transport, standardisering og internasjonal liberalisering siden slutten av 1980-åra har gjort selskaper i stand til å dele opp og samordne «globale verdikjeder». Store «ledeselskaper» i rike land satte ut industriproduksjon til underleverandører i fattigere land, mens de beholdt profitable aktiviteter, som markedsføring, forskning og utvikling, design og høyteknologi.

Øst- og Sørøst-Asia ble en viktig industriregion. Med Plaza-avtalen i 1985 steg yen-kursen kraftig i forhold til dollaren. Japanske selskaper reagerte med å flytte industriproduksjon til land i Øst- og Sørøst-Asia. Selskaper fra Hongkong, Singapore, Taiwan og Sør-Korea fulgte etter.⁸ Selskapene investerte i stor grad i Thailand, Malyasia, Indonesia og (i mindre grad) Filippinene, deretter også i Kina og Vietnam. Øst- og Sørøst-Asia ble preget av hurtig voksende seinindustrialiserende eksportøkonomier. Som Kina hadde de fleste av landene lavt privat forbruk og høy sparing og investering, selv om Kina var mer ekstrem enn naboene.⁹ Dynamikken var avhengig av eksterne eksportmarkeder. Regionen tjente store handelsoverskudd med USA og andre vestlige OECD-land. Kina sto for en stor andel av dette overskuddet etter årtusenskiftet, samtidig som det hadde underskudd på handelsbalansen med østasiatiske naboland som Japan, Sør-Korea og Taiwan.¹⁰ Flernasjonale selskaper fra disse landene og Hongkong drev store deler av Kinas eksportproduksjon.

Framveksten av Kinas eksportorienterte industrialisering

Markedsreformene fra desember 1978 innledet Kinas inntreden i den kapitalistiske verdensøkonomien etter nesten 30 år med «avkobling». Myndighetene opprettet fire frieksportsoner i de sørøstlige provinsene Guangdong og Fujian i 1979, flere frieksportsoner fulgte seinere. Utenlandske investorer (inklusive investorer fra Hongkong og Taiwan) fikk tollfritak for eksportproduksjon. Det ble utviklet et «kystutviklingsinitiativ». Selskaper i Kinas kystområder kunne tollfritt bearbeide import for videre eksport. Store kystområder i sør ble innlemmet i globale verdikjeder med lite toll og regulering, resten av Kina hadde importbegrensninger og streng regulering.¹¹

Selskaper fra Taiwan og Hongkong dro nytte av felles språk, kultur og fysisk nærhet og investerte i eksportproduksjon på det kinesiske fastlandet. De startet med å investere i arbeidsintensiv industri som bekledning og fottøy, og gikk gradvis over til stadig mer avansert elektronikkproduksjon. I 1990-åra kom investorer fra mange andre land, men Taiwan og Hongkong var fortsatt tyngst. Mens japanske og koreanske selskaper som produserte i Kina gjerne kontrollerte hele verdikjeden, var selskapene fra Hongkong og Taiwan ofte underleverandører for amerikanske selskaper.¹²

Fra 1993 skiftet Kina til en eksportorientert industrialiseringsstrategi med bred, nasjonal liberalisering av handel og utlandsinvesteringer. I 1995 var praktisk talt hele landet åpnet for utenlandsinvesteringer. I 1994 ble valutaen devaluert og gjort delvis konvertibel. Deretter ble den knyttet til den amerikanske dollaren med tilnærmet fast kurs fram til 2005. Myndighetene åpnet gradvis Kinas hjemmemarkeder for utenlandske investorer.¹³ Kina ble WTO-medlem i 2001 etter avgjørende forhandlinger med USA. Dets eksport steg fra 249 milliarder dollar i 2000 til 1,4 billioner dollar i 2008. Årlige direkte utenlandsinvesteringer til Kina ble firedoblet fra 1999 til 2005 til 160 milliarder dollar.¹⁴

Industrien ble mer konsentrert til byene fra 1990-åra og framover. Gjennomsnittsinntekter i byene var 1,8 ganger høyere enn på landsbygda i 1984 og 3,3 ganger høyere i 2003.¹⁵ Den økonomiske veksten var sterkest ved kysten, der eksportindustrien var konsentrert. Intern arbeidsmigrasjon ble liberalisert. Store grupper arbeidsmigranter dro fra landsbygd og indre områder til byene ved kysten. Tilgangen på arbeidskraft økte ytterligere da sysselsettingen i offentlige bedrifter (statseide selskaper og kollektiver i byene, småbybedrifter på landsbygda) falt med nesten 50 millioner 1996-2003 etter hardhendte «reformer», der statselskaper ble lagt ned, privatisert, nedbemannet og fusjonert, noe som også rammet deres underleverandører i offentlig sektor.¹⁶

Kimerika blir til

Styrker fra USA og Kina kjempet mot hverandre under Koreakrigen (1950-53). Forholdet ble normalisert i 1972. I 1979 anerkjente USA Kina diplomatisk (i stedet for regjeringen på Taiwan). De to statene samarbeidet mot Sovjetunionen. USAs import fra Kina fikk bestevilkår-status («Most Favoured Nation» - MFN). Bestevilkårene måtte fornyes årlig av presidenten. Samtidig startet Kinas markedsreformer. Handelen mellom Kina og USA tiltok i 1980-åra, og amerikanske selskaper begynte å investere i Kina.¹⁷

USAs eksport til Kina var begrenset av COCOM-reglementet (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls). Dette var en avtale mellom NATO-landene, Australia og Japan som begrenset eksport av teknologi med militære og sivil-militære bruksområder til Sovjetunionen og dets allierte. USA lempet på begrensningene for Kina etter 1979 og solgte da våpen til Kina.¹⁸

Etter den blodige undertrykkningen av studentdemokratibevegelsen i Beijing og andre kinesiske byer våren 1989 innstilte USA våpensalget til Kina. Et kongressvedtak om skjerpet kontroll med sivil-militær eksport ble satt i verk, men president George H. Bush nedla veto to ganger mot vedtak om at Kina måtte forbedre menneskerettighetene for å få MFN-status.¹⁹

Dette var en valgkampsak for Bill Clinton under presidentvalget i 1992. I mai 1993 erklærte han at Kina måtte forbedre sine menneskerettigheter for at bestevilkårene skulle fornyes i 1994. En omfattende lobbykampanje for betingelsesløs MFN-status fulgte. Kinesiske myndigheter mobiliserte blant andre flyprodusentene Boeing og McDonald Douglas, teleselskapet AT&T, IT-selskapet IBM og andre amerikanske storselskaper til å drive lobbyarbeidet mot løfter om store kontrakter og ordre. Regjeringen var delt på MFN-spørsmålet. Robert Rubin, leder for regjeringens nystiftede Nasjonale økonomiske råd, ønsket MFN for Kina uten vilkår, Utenriksdepartementet ønsket vilkår. Lobbykampanjen avgjorde spørsmålet. I mai 1994 anerkjente Clinton Kinas MFN-status uten vilkår. Kongressen stemte ned nye forslag om politiske vilkår. Deretter ble bestevilkårene fornyet årlig, inntil Kina i år 2000 fikk «permanent normale handelsrelasjoner». Med dette var det siste store hinderet mot Kinas medlemskap i WTO ryddet av veien.²⁰

COCOM-reglementet ble liberalisert i 1990. Internasjonale forhandlinger 1994-96 ledet til et nytt og langt svakere multilateralt regime, etter press fra europeiske deltakerland. Clinton-regjeringen slakket på USAs eksportkontroll av teknologi som kombinerte sivile og militære bruksområder. Hugo Meijer har vist at liberaliseringen primært ble drevet av sentrale personer i Forsvarsdepartementet og Det nasjonale sikkerhetsrådet, ikke av kapitalinteresser. Disse «forsvarsteknokratene» var overbevist om at Kina ville få tilgang til teknologien via Japan eller EU hvis USA strammet inn sin kontroll. De gjorde felles front med Handelsdepartementet, som representerte amerikanske kapitalinteresser, og overvant motstanden til «kontrollhaukene». Liberaliseringen ble begrunnet forsvarspolitisk. USAs militærteknologi var avhengig av private, kommersielle selskaper som trengte markeder utover Pentagon. Deres investering i forskning og utvikling ville falle uten gode eksportvilkår, og det raskt voksende Kina var et viktig eksportmarked.²¹ Med bestevilkår for Kina og begrenset kontroll av amerikansk teknologiekspport slo Kimerika rot.

Mellom engasjering og sikring

Clinton-regjeringen begrunnet forbindelsene med Kina som «engasjering» («engagement»): Kina skulle inkluderes i den USA-dominerte, liberale verdensordningen. Et stabilt, velstående og åpent Kina var i samsvar med interessene til USA og dets regionale allierte. Deltakelse i regionale og internasjonale institusjoner for økonomisk samarbeid og fredelig konfliktløsning ville gjøre landet mer demokratisk. Engasjering ble balansert med militær og strategisk «sikring» («hedging»). USA opprettholdt sine allianser og militær-baser i Øst- og Sørøst-Asia for å hindre Kina i å dominere regionen. Blant annet sendte USA to hangarskip mot Taiwan-stredet under «stredkrisa» mellom Kina og Taiwan i 1996. Kombinasjonen av engasjering og sikring

fortsatte under George W. Bush (2001-2009) og Barack Obama (2009-2017).²²

Bush startet med en «tøff» Kina-politikk med rause amerikanske våpensalg til Taiwan. En kollisjon mellom et amerikansk rekognoseringsfly og en kinesisk jettjager over Sør-Kinahavet i april 2001 skapte en kortvarig diplomatisk krise. Etter terrorangrepene 11. september samarbeidet USA og Kina i «krigen mot terrorisme». Bush-regjeringen ble oppslukt av Irak og videreførte i hovedsak Clinton-regjeringens Kina-politikk.²³ Obama tiltrådte under den store internasjonale finanskrisa. USA og Kina samarbeidet innen rammene av den såkalte G20-gruppen som samordnet tiltak mot krisa. G20-samarbeidet visnet bort etter 2010, mens forholdet mellom USA og Kina ble dårligere.²⁴

I 2010 tiltok havrettskonflikter i Sør-Kinahavet. Kina fremmet sine vidtgående krav om historiske rettigheter i havet og havbunnen for store deler av Sør-Kinahavet og sammen med krav om eksklusive økonomiske soner rundt arkipelagene Paracellene, Pratas, Macclesfield og Spratley. I 2014-2018 bygget Kina kunstige øyer med militærinstallasjoner på skjær i omstridt farvann. USA tok offisielt ikke parti, men støttet reelt Kinas motstandere ved å erklære at navigasjonsfrihet var i USAs interesse, og at maritime soner burde være basert på avstand fra kysten. Amerikanske marinefartøyer gjennomførte «navigasjonsfrihetsoperasjoner» nær de kinesiske militærinstallasjonene.²⁵

I Øst-Kinahavet gjorde både Kina og Japan krav på øygruppa Diaouyu/Senkaku, som kontrolleres av Japan. I september 2010 erklærte utenriksminister Hillary Clinton at forsvar av disse øyene falt inn under forsvarspakten mellom USA og Japan. I slutten av 2011 lanserte den amerikanske regjeringen en Asia-strategi, vekselvis kalt «Pivot to the Asia-Pacific» og «Return to Asia», og styrket sitt diplomatiske og militære samarbeid i regionen. Forbindelsene til India, Australia, Singapore og Vietnam ble styrket som motvekt til Kina.²⁶

USA fremmet flere saker mot Kina i WTO enn tidligere og førte en hard linje mot kinesisk industrispionasje. Det siste resulterte i en cybersikkerhetsavtale mellom de to landene i 2015.²⁷ Obama-regjeringen hadde en ledende rolle i forhandlingene om frihandelsavtalen Trans-Pacific Partnership Agreement (TPP), som foregikk uten kinesisk deltakelse. I februar 2016 undertegnet USA, Canada, Mexico, Chile, Peru, Australia, New Zealand, Singapore, Malaysia, Brunei, Vietnam og Japan avtalen. Obama presenterte avtalen på dette viset for et hjemlig publikum:

Når mer enn 95% av våre potensielle kunder bor utenfor landets grenser, kan vi ikke la land som Kina lage reglene for den globale økonomien. Det er vi som bør lage disse reglene, og åpne opp nye markeder for amerikanske produkter, samtidig som vi setter høye standarder for beskyttelse av arbeidere og bevaring av miljø.²⁸

For å bli med i TPP måtte Kina tilpasse seg USAs regler, men avtalen trådte aldri i kraft med USA som deltaker. Den ble umiddelbart forkastet av Donald Trump da han tiltrådte som president i 2017.

Kimerika mot stupet

Jeg har drøftet to sentrale prosesser i USA som gjorde Kimerika mulig: For det første oppmuntret den kinesiske regjeringen amerikansk storkapital til å drive lobbyvirksomhet for amerikanske bestevilkår i handelen med Kina. For det andre ble kontrollen av eksport av amerikansk teknologi med kombinerte sivile og militære bruksområder slakket. Det siste skjedde ut fra en overbevisning om at eksportmarkeder var nødvendig for USAs forsvarsindustri og at USAs teknologiske forsprang var tilstrekkelig til at liberaliseringen ikke utgjorde noen sikkerhetsrisiko.

Den første av disse forutsetningene ble svekket under Obama. Kina hadde mobilisert amerikanske selskaper til å drive lobbyvirksomhet for seg i 1993-94 med gunstige ordre og kontrakter og tilgang til Kinas hjemmemarkeder, men de amerikanske selskapenes mulighet til å ha majoritetsseie i Kina ble raskt begrenset. De ble presset til å overføre teknologi til lokale statseide partnerselskaper, som seinere ble deres konkurrenter. I 2010 tiltok favoriseringen av kinesiske statsselskaper. Da hadde kinesiske myndigheter lansert en «stimuleringspakke» på fire billioner yuan (omtrent fire billioner kroner ut fra daværende vekslekurser) for 2009-2010 som respons på den internasjonale finanskrisa. Rundt 80% av pakken gikk til investeringer i infrastruktur- og boligbygging, kinesiske statseide selskaper spilte en hovedrolle.²⁹

Med krisepolitikken økte favoriseringen av kinesiske statsselskaper. For eksempel ble Catepillars anleggsmaskiner utkonkurrert av lokale kopier på det kinesiske markedet. Noen av de amerikanske selskapene som tidligere hadde brukt sin lobbymakt til å hindre Kongressen fra å vedta tiltak mot angivelig kinesisk valutamanipulasjon skiftet nå side, andre forholdt seg passive.³⁰ Dermed økte trykket mot Kina i Kongressen.

Stimuleringspolitikken opprettholdt Kinas økonomiske vekst. Men bygg- og anleggsboomen forsterket overkapasitetsproblemer i sektorer som stål og metaller, sement og byggematerialer. Kinas Belte- og veiinitiativ fra 2013 var i stor grad en respons på dette. Det omfatter en rekke bilaterale avtaler om utenlandsk infrastrukturbygging med samarbeidsland. BVI-prosjektene mottar kinesisk lånefinansiering. BVI skulle bøte på industriell overkapasitet ved å eksportere industriproduksjon knyttet til infrastruktur, og samtidig redusere hjemlig produksjonskapasitet i disse næringene.³¹ BVI er overveiende statlig drevet, med finansiering fra kinesiske statsbanker.

Dermed konkurrerte sterkt subsidierte kinesiske statsselskaper med amerikanske selskaper ikke bare i Kina, men også i tredje land. De kinesiske

statsbankene ble konkurrenter til amerikanske banker i BVI-landene, mens kinesiske myndigheter begrenset utenlandske bankers adgang til det kinesiske markedet.³² Kinas statskapitalisme var på kollisjonskurs med amerikansk kapitalisme.

Den andre forutsetningen for Kimerika falt bort under Trump. Clinton-regjeringens slakking på USAs eksportkontroll av teknologi med sivile-militære bruksområder hadde fortsatt under Bush og Obama. Obama-regjeringens strategi var å beskytte et lite antall militærteknologiske «kronjuveler», men ellers opprettholde et liberalt regime.³³

Med Kinas sterke satsing på høyteknologi fra 2015 og opprettelsen av en «Utviklingskommisjon for militær-sivil fusjon» i 2017 skjedde det et skifte. Pentagon advarte om Kinas utvikling av kunstig intelligens, storskala databehandling og muligheten for å kombinere disse i ny militærteknologi.³⁴ En rapport med undertittelen «Hvordan kinesiske investeringer i framvoksende teknologi gir en strategisk konkurrent tilgang til kronjuvelene blant USAs innovasjoner» overbeviste angivelig Trump-regjeringen om at USAs militærteknologiske ledelse var truet.³⁵

Trump-regjeringens nasjonale sikkerhetsstrategi fra desember 2017 varslet om endring. Kina og Russland (sammen med Nord-Korea, Iran og jihadistisk terror) ble identifisert som utfordrere mot USAs sikkerhet. Engasjeringspolitikken ble forkastet:

«[D]e to siste tiårs politikk ... har vært basert på antakelsen om at engasjering av rivaler og inkludering av disse i internasjonale institusjoner og global handel vil forandre dem til vennligsinnede aktører og tillitsverdige partnere. I all hovedsak har dette premisset vist seg å være feil.»³⁶

I oktober 2018 beskyldte visepresident Mike Pence Kina for å ha forsøkt å manipulere USAs valg i 2018 og å søke teknologisk dominans gjennom tyveri av teknologi og tvungne teknologioverføringer fra amerikanske selskaper i Kina.³⁷ Antall amerikanske marineoperasjoner i Sør-Kinahavet og nær Taiwan hadde da økt. Kort før Pence' tale holdt et kinesisk og et amerikansk marineskip som gjennomførte en «navigasjonsfrihetsoperasjon» på å kolliderer i Sør-Kinahavet.³⁸

Våren 2018 innledet USA en handelskrig mot Kina. Den ble fulgt av sanksjoner mot utvalgte kinesiske høyteknologiselskaper. Våren 2020 slo covid-viruset inn i USA og Trump-regjeringen la skylden for pandemien på Kina. En rekke amerikanske tiltak mot Kina fulgte sommeren 2020, sammen med kinesiske mottiltak. USAs utenriksminister Mike Pompeo erklærte at Kinas omfattende krav i Sør-Kinahavet var ulovlige. Både Kina og USA avholdt marineøvelser i Sør-Kinahavet. USA avvirket tidligere økonomiske særfordeler for Hongkong som respons på Hongkongs svekkede autonomi og sanksjonerte individer, organisasjoner og selskaper anklaget for å være delaktige i menneskerettighetsbrudd i Xinjiang og Hongkong. Kina sanksjonerte

på sin side utvalgte kongressmedlemmer og amerikanske NGOer. Da USA stengte Kinas konsulat i Houston, stengte Kina USAs konsulat i Chengdu. USA autoriserte også salg av avanserte våpen til Taiwan.³⁹ I januar 2021, rett før Biden-regjeringen overtok, avviklet Pompeo tidligere begrensninger på offisiell amerikansk kontakt med Taiwan.⁴⁰

Forholdet mellom USA og Kina ble da forverret under Trump, og USA drev prosessen. Dette kan betraktes som en reaksjon på utfordringen fra Kina mot USAs hegemoni. En slik utfordring var blitt formulert av Xi Jinping på den 19. partikonferansen til Kinas Kommunistparti i oktober 2017. Her lansert Xi sine visjoner for Kinas framtid med en tidsplan: Kina var i rute med å gjeninnta sin tidligere posisjon som Øst-Asias sentrum fram mot 2021 (partiets 100-årsjubileum). Det skulle bli globalt ledende i innovasjoner fram mot 2035, og oppnå globalt lederskap med grunnlag i «nasjonal styrke og internasjonal innflytelse» fram mot 2050.⁴¹ Disse visjonene var på kollisjonskurs med USAs globale og regionale hegemoni. I hvilken grad er den kinesiske utfordringen reell?

Er Kina en militær utfordrer til USA?

I 2020 utgjorde Kinas militærutgifter 32% av USAs. Kina hadde 320 atomstridshoder, USA rundt 5.800.⁴² USAs normale, operative militærmakt hviler på et verdensomspennende nettverk av militærallianser og baser. Et anslag på antall oversjøiske amerikanske baser er rundt 800, Kina har bare én i Djibouti.

Kina drar nytte av et godt forhold til Russland. De to maktene gjør ofte felles front mot USA i FNs sikkerhetsråd. De har ingen forsvarsavtale, men de samarbeider om anti-missilforsvar, handler militært materiell og avholder felles militærøvelser. Det gode forholdet har gjort det mulig for Kina å konsentrere sine militære styrker på Eurasias østlige flanke.⁴³

I 2020 var Kinas militærutgifter høyere enn militærutgiftene til det øvrige Øst- og Sørøst-Asia (inklusive Australia og New Zealand).⁴⁴ I Øst-Asia er både Japan og Sør-Korea nære amerikanske allierte, Taiwan står under USAs beskyttelse, selv om USA formelt ikke anerkjenner landet diplomatisk. Bare Nord-Korea er alliert med Kina. Lengre sør er bildet mer blandet. Australia, Vietnam og Singapore samarbeider med USA, Kambodsja er nært forbundet med Kina, Thailand er formelt alliert med USA, men nærmer seg Kina. Filippinene har under Duterte beveget seg nær Kina. På det indiske subkontinentet står India nær USA, Pakistan nær Kina til tross for dets formelle allianse med USA.

Kinas regionale militærmakt begrenses av amerikanske militærbaser. Det er 50.000 amerikansk militærpersonell utstasjonert i Japan, og 28.500 i Sør-Korea.⁴⁵ Til gjengjeld har Kina en formidabel marinestyrke i sine kystområder, inklusive langtrekkende presisjonsstyrte raketter utstasjonert ved

kysten som kan treffe amerikanske skip på åpent hav. Tonnasjen til USAs marineflåte er mer enn fire ganger større enn den kinesiske, men USAs flåte er spredt over hele verden, Kinas flåte vokser raskt, og er konsentrert i Øst- og Sørøst-Asia.⁴⁶ Kina har to hangarskip basert på oppdatert sovjetisk design fra 1980-åra. Skipenes «skihopp-rampe» kan bare sende opp lette kampfly, også de av sovjetisk design. USAs sjuende flåte i Stillehavet har to hangarskip som er mer hurtiggående enn de kinesiske, med flere fly. De kan sende opp tyngre bombefly og kampfly som er overlegne i forhold til de kinesiske. Et tredje kinesisk hangarskip forventes å være ferdig i 2022, og å settes i full drift i 2024. Det har forbedret teknologi, inklusive et «katapultsystem» for å sende opp fly tilsvarende det som brukes i USAs hangarskip.⁴⁷ USA posisjon som verdens ledende militærmakt er ikke rokket, men Kina kan være i ferd med å oppnå paritet i Øst- og Sørøst-Asia.⁴⁸

Kinas valuta- og finansmakt

Under den internasjonale finanskrisa lanserte Kinas sentralbank planer om å øke den internasjonale bruken av dets valuta renminbi (RMB), og redusere avhengigheten av dollaren. I 2009 varslet også myndighetene i Shanghai en målsetting om å gjøre byen til et ledende internasjonalt finanssenter innen 2020.

Bruken av landets valuta skulle fremmes av handel med obligasjoner utstedt i RMB, med Hongkong som sentrum.⁴⁹ Dette markedet fulgte ikke den offisielt kontrollerte «hjemlige» vekselkursen, der sentralbanken begrenset kurssvingningene mellom RMB og dollar. I august 2015 lot Kinas sentralbank RMB-kursen falle uvanlig lavt. Dette utløste kapitalflukt fra Kina av frykt for ytterligere kursfall, med veksling av RMB til dollar. Sentralbankens dollarreserver falt sterkt fra 2015 til 2016, slik tabell 2 ovenfor viste. Kinesiske myndigheter svarte med skjerpet kapitalkontroll. Det begrenset tilførselen av RMB til det oversjøiske markedet og internasjonaliseringen av RMB stagnerte på et lavt nivå. RMB ble brukt i 4,0% av alle valuta-transaksjoner i april 2016 og 4,3% i april 2019, målt ut fra verdi. Dollarens andel steg fra 87,6% til 88,3% i samme tidsrom. RMB-bruken lå også langt etter euroen.⁵⁰

Kapitalkontroll hindret Shanghais ambisjoner om å bli et internasjonalt finanssenter. Bare en halv prosent av aksjene omsatt på Shanghai-børsen i 2019 var utenlandsk eid, statlige inngrep i aksjemarkedet ble oppgitt som en hovedgrunn til beskjeden utenlandsk deltakelse i aksjemarkedet.⁵¹

I praksis er Kina uvillig til å fremme RMB som internasjonal valuta på bekostning av dollaren. Det krever nemlig fjerning av valutakontroll og finansliberaliseringer som svekker myndighetenes muligheter til å kontrollere kreditt og favorisere statselskaper.⁵² Kinas statskapitalisme hindrer inter-

nasjonalisering av valuta og finansliberalisering. Kinas utvikling rokker ikke ved dollarens posisjon og USAs finansielle hegemoni.

Kinas klatring i internasjonale verdikjeder

Amerikanske selskapers kontroll over teknologiutvikling og markedsføring gir dem en stor andel av profittene i internasjonale verdikjeder. Kinas eksportindustri startet på bunnen av slike verdikjeder. Fra 1980-åra og godt inn i 1990-åra besto store deler av Kinas eksport av enkel, arbeidsintensiv produksjon. I 1995/96 besto 58,8% av USAs vareimport fra Kina av «diverse industrivarer» (kode 8 i SITC-systemet) med leketøy, klær og fottøy som de viktigste produktene, 26,3% var «maskiner og transportutstyr», der hovedandelen besto av IKT. I 2005/06 hadde «diverse industrivarer» falt til 37,7%, og «maskiner og transportutstyr» steget til 44,1%.⁵³

Kinas bidrag til IKT-verdikjedene besto lenge av sluttmontering, mens avanserte deler og komponenter ble importert fra asiatiske naboland. Store utenlandske selskaper kontrollerte internasjonal markedsføring, merkevarer og teknologiutvikling. Lokale inntekter fra monteringen utgjorde en beskjeden andel av varenes sluttpris. Men kinesiske myndigheter førte en aktiv oppgraderingspolitikk. Kinesiske markeder ble åpnet for utenlandske selskaper fra 1990-åra, men selskapene måtte til gjengjeld overføre teknologi til lokale partnere. Amerikanske selskaper som Cisco, Intel og Microsoft ble presset til å gi framtidige konkurrenter teknologi mot tilgang til det lukrative kinesiske markedet.⁵⁴ Kopiering av produkter og produksjonsmetoder fra mer framskredne produsenter og industrispionasje var utbredt.

Det ble i stigende grad brukt hjemlig produserte innsatsfaktorer; maskiner, deler og komponenter i eksportproduksjonen. Et eksempel er Apples iPhone. I 2009 ble modellen iPhone-pro 3G montert i Kina, hovedsakelig av det taiwanske selskapet Foxconn. Alle deler og komponenter ble importert fra andre land. Foxconn mottok 6,5 dollar for en telefon, som ble delt mellom arbeid og kapital. Dette utgjorde 3,6% av telefonens samlede materialkostnader og 1,3% av utsalgsprisen på 500 dollar. Foxconn monterte også Apples iPhone X-modell i 2018, men da ble en rekke av delene og komponentene produsert lokalt. Verdiskapingen i Kina i form av kostnader for kinesisk produserte deler og komponenter samt monteringsarbeid var til sammen 104 dollar for en telefon. Det utgjorde 25,5% av telefonens samlede materialkostnader og 10,4% av Apples utsalgspris på ett tusen dollar.⁵⁵

Kinesiske produsenter utviklet kapasitet til å produsere avanserte deler og komponenter til eksportproduksjonen. Men utenlandske selskaper sto for mer enn 80% av Kinas eksport av høy- og mellomteknologi hvert år i perioden 2003-2016.⁵⁶ For å utfordre USAs lederskap i globale verdikjeder, må Kina ha hjemlige internasjonale ledeselskaper som klarer å utvikle egne merkevarer. Hjemlig eide private selskaper står for det meste av eksporten, men

kinesisk økonomisk politikk favoriserer statseide selskaper gjennom kreditt og beskatning. De private selskapenes valutainntjening, skatter og avgifter har understøttet statsselskaper innen infrastruktur, råvarer, petrokjemi, jordbruk og bankvirksomhet orientert mot hjemmemarkedet. Et nytt segment av både private og offentlige teknologi- og merkevarer selskaper har imidlertid vokst fram innen software, digital handel, digital kreditt og elektronikk. Selskapene har tette bånd med myndighetene og er viktige i Kinas teknologiske oppgradering. Huawei, Lenovo, Alibaba og Tencent er fram-tredende eksempler. De har vokst seg store i Kinas hjemmemarkeder, men ekspanderer også i utlandet.⁵⁷

Kinesiske reguleringer begrenser vestlige internett- og medieselskaper som Facebook, Google og Twitter i favør av lokale selskaper. Kina utviklet egne tekniske standarder som Wapi, et hjemlig krypteringssystem for trådløse nettverk. Dets globale satellitt-system BeiDou erstatter USAs GPS.⁵⁸ På 2010-tallet utviklet kinesiske selskaper internasjonal toppkompetanse i bygging av høyhastighetsjernbaner (lært fra Japan), stealth-fly (lært fra Russland), solcelle-paneler (lært fra Tyskland og USA), vindturbiner (lært fra Danmark og USA), smarttelefoner (lært fra Sør-Korea og USA) og telenettverk (lært fra USA og Japan).⁵⁹

Høyteknologiutviklingen skjøt ytterligere fart etter 2015. Programmet «Made in China 2025» (MIC 2025) fremmet store og målrettede investeringer i forskning og utvikling for høyteknologi med sikte på å sikre hjemlig kontroll over «immaterielle rettigheter» (intellektuelle eiendomsrettigheter). MIC 2025 øremerket sektorene informasjonsteknologi, robotproduksjon, luftfartsindustri, kjøretøy med fornybar energi, teknologi for råvareutvinning, farmasi og medisinindustri, mobiltelefoner og landbruksutstyr. Dette ble supplert med tilsvarende programmer for kunstig intelligens og teknisk standardisering. Det ble satt planmål for lokalt innhold av «basale teknologikomponenter». WTOs forbud mot statlige planmål ble omgått ved å la kvasi-statlige institusjoner som Det kinesiske ingeniør-akademiet utforme målene.⁶⁰

Kina har teknologisk lederskap på USA innen 5G (femte generasjon) mobilnettverk, digital helse, robotikk, autonom transport og «smarte byer».⁶¹ 5G-infrastruktur er sentral for denne teknologiutviklingen. Det kreves et stort antall basestasjoner for å overføre data med bred båndvidde og lav latens (rask overføringstid). Kina driver en storstilt utbygging. Antall basestasjoner økte fra 130.000 i 2019 til 700.000 i 2020. I USA var antallet i 2020 omtrent 10.000. Kina planla å ha i underkant av seks millioner basestasjoner i 2024.⁶² Utbyggingen er blitt forsinket av USAs sanksjoner mot utbyggerselskapene Huawei og ZTE, men analytikere antar at den vil skyte fart igjen med ikke-amerikanske leverandører.⁶³

Siden 2015 har Kina satset stort på tekniske standarder som definerer produksjonsprosesser og tekniske spesifikasjoner. Disse standardene setter

grunnregler for teknologi og angir utviklingsretningen for andre teknologier og produksjonsmetoder. Den produsenten som først etablerer seg, eller oppnår en dominerende posisjon i et marked kan gjøre kundene avhengig av sine standarder. Kontroll over internasjonale produktstandarder gir selskaper betydelige fordeler overfor konkurrenter som også smitter over på tilknyttet produksjon. Kinesiske selskaper har også fått sentrale posisjoner i internasjonale standardiseringsorganisasjoner i det siste tiåret.⁶⁴

Kina henger imidlertid etter for den sentrale nøkkelfaktoren i elektronisk høyteknologi, halvledere. Halvlederproduksjon er kapitalintensiv med høye forsknings- og utviklingskostnader og rask teknologisk foreldelse. Ledende teknologi har et livsløp på to til fire år. Masseproduserte halvledere med stadig flere kretsløp per areal- og volumenhet fremmet gjennombrudd for PCer i 1980-åra, internettet i 1990-åra og smarttelefoner og sosiale medier på 2000-tallet. Nye gjennombrudd innen 5G, forbrukselektronikk, kunstig intelligens, «tingenes internett» og militærteknologi er avhengig av avanserte halvledere.⁶⁵

Kina ligger etter i produksjon av software til design av halvledere («elektronisk design-automatisering» - EDA), og av maskiner/verktøy til halvlederproduksjon. På begge områder er amerikanske selskaper ledende, med kontroll over mer enn 80% av det internasjonale markedet for EDA og rundt 90% for maskiner/verktøy. Kinesiske selskaper produserer mindre enn 10% av maskiner/verktøy til Kinas halvlederproduksjon, og klarer ikke å produsere utstyr til avansert produksjon.⁶⁶

Kina er også svak på produksjon av halvledere. Verdens ledende produsent er Taiwan Semiconductor Manufacturing Corporation (TSMC), fulgt av Samsung i Sør-Korea og Intel i USA. Kinas ledende produsent er Semiconductor Manufacturing International Corporation (SMIC) i Shanghai. I 2019 utviklet SMIC 14 nanometer (nm – milliarddels meter) modell-noder, tre til fem år etter TSMC, Samsung og Intel. TSMC og Samsung masseproduserte da allerede noder på sju nm, og i 2020 fem nm.⁶⁷

I 2018 importerte Kina halvledere til en verdi av 313 milliarder dollar, mot 239 milliarder dollar for råolje. I 2019 var bare 16% av Kinas halvlederforbruk hjemmeprodusert. Kinas halvlederindustri hadde da siden 2014 mottatt offentlige investeringer på mer enn 200 milliarder dollar fra «Den nasjonalt integrerte kretsløpsplanen» og andre regionale og lokale fond.⁶⁸

Kina er fortsatt en seinindustrialist som lærer fra tidligindustrialister som USA, og betaler dyrt for det. Dette framgår av de to landenes inntekter og utgifter knyttet til «immaterielle rettigheter» («intellectual property rights»), der lisensavgifter for bruk av patentert teknologi utgjør en stor del. I 2018 hadde USA 72,6 milliarder dollar i nettoinntekter, Kina hadde nettoutgifter på 30,2 milliarder dollar.⁶⁹

Framfor alt går de største profittene innen høyteknologi fortsatt til amerikanske selskaper, posisjonen til kinesiske selskaper er beskjeden. Dette

framgår av fordelingen av profitt mellom amerikanske og kinesiske selskaper innen utvalgte sektorer på Forbes' liste over verdens tusen største selskaper i tabell 3. Amerikanske selskaper dominerer og tar mer enn halvparten av de samlede profittene i en rekke sektorer.

Tabell 3. Profittandeler i utvalgte sektorer 2019 blant selskaper fra USA og Kina registrert i Forbes Global 2000 (%)

	Kjemi- kalier	Farmasi	Elektrisk/ industrielt maskineri, inkl. datamaskiner	Elektronikk inkl. halv- smart- telefoner	Kjøretøy	Luftfarts- industri	Medisinsk utstyr
USA	19,0	51,0	46,0	53,0	11,0	79,0	84,0
Kina	3,8	2,7	9,2	1,6	8,1	0,0	0,9

Kilde: Sean Kenji Starrs Julian Germann, «Responding to the China Challenge in Techno-nationalism: Divergences between Germany and the United States», *Development and Change*, bd. 52, nr. 5, 2021, s. 1135.

Oppsummert utfordrer kinesiske selskaper USAs teknologiske lederskap på viktige områder, men de henger etter for den sentrale nøkkelteknologien, halvledere. Det meste av Kinas teknologisk avanserte eksport er kontrollert av utenlandsk eide selskaper. De virkelig store profittene i globale verdikjeder tilfaller amerikanske selskaper i kraft av deres kontroll over teknologi og markedsføring.

Kinesisk internasjonal regelsetting

USA har en sterk innflytelse på utformingen av spilleregler for verdenssystemet gjennom sin ledende posisjon i internasjonale organisasjoner som FNs sikkerhetsråd, NATO, IMF, Verdensbanken og WTO. Bortsett fra fast plass i FNs sikkerhetsråd var Kinas posisjon i internasjonale organisasjoner lenge begrenset. Etter finanskrisa i 2008 fikk Kina og andre økonomiske stormakter fra Sør en viktig rolle i G20, som koordinerte tiltak mellom ledende stater i verdensøkonomien. Kina fikk høynet sine stemmeretter i IMF og Verdensbanken i 2010, men økningene var beskjedne og Kongressen trenerte USAs ratifisering inntil 2015.⁷⁰

Da var Xi Jinping blitt Kinas leder. Under hans ledelse ble det satt i verk tiltak for å styrke Kinas internasjonale posisjon. To nye utviklingsbanker ble lansert i 2015 med Kina som hovedsponsor, Den asiatiske infrastruktur-utviklingsbanken (AIIB) og Den nye utviklingsbanken. AIIB ble betraktet som en rival til Den asiatiske utviklingsbanken (ADB), som var dominert av Japan. Obama-regjeringen førte en mislykket kampanje mot medlemskap blant allierte. Med unntak av USA og Japan sluttet G7-landene samt Sør-

Korea seg til AIIB. Utlånene til de to nye utviklingsbankene har imidlertid vært beskjedne sammenlignet med ADB, for ikke å tale om Verdensbanken og IMF.⁷¹

Kinas Belte- og veiinitiativ (BVI) fra 2013 er langt større. Det omfatter en rekke kinesisk finansierte bilaterale avtaler om infrastrukturbygging: Havner, jernbaner, flyplasser, rørledninger, telenettverk, etc. BVI skal fremme handel og investeringer mellom Kina og deltakerlandene. Klynger av infrastrukturprosjekter skal støtte hverandre og stimulere handel, investeringer og valutainntjening til å betjene lånene. Det henvises metaforisk til de historiske «silkeveiene». BVI er etter hvert åpnet for hele verden, selv om kjerneregionen er Eurasia. Mye av aktiviteten er knyttet til seks «økonomiske samarbeidskorridorer» i Sørøst-Asia, Sentral-Asia og Sør-Asia. Den offisielle hjemmesiden oppga 143 deltakerland i mai 2021. Omfanget av investeringer under BVI er usikkert. En kinesisk forsker har oppgitt 350 milliarder dollar, bare for de 64 landene som først ble karakterisert som BVI-land, Verdensbanken har oppgitt 292 milliarder dollar.⁷²

BVI utvikler seg ukoordinert. Vertsstatenes prosjektutgifter presses opp av mangel på anbudskonkurranse. Kontroll av teknisk gjennomførbarhet og lønnsomhet er ofte dårlig. Gjelden til Kina har vokst i en rekke lav- og mellominntektsland. I de 50 landene med høyest gjeldsandel utgjorde den nærmere 40% av landenes samlede utenlandsgjeld i 2017.⁷³

BVI var delvis en respons på Kinas overkapasitetsproblemer, men brukes også offensivt for å utvikle teknologisk lederskap. Jernbaner ut fra kinesiske tekniske standarder gjør det lettere å selge kinesiske høyhastighetstog. «Den digitale slikeveien» med bredbånd, 5G-mobilnettverk, datalagringscentre og globale satellittnavigasjonssystemer setter tekniske standarder tilpasset kinesiske teknologisystemer og åpner utenlandske markeder for kinesisk drevet 5G-utbygging, e-handel, e-finans og «smarte byer».⁷⁴

I januar 2019 hevdet USAs etterretningstjenester at Kina brukte BVI til å kontrollere kritisk infrastruktur i mottakerlandene, som flyplasser og 5G-nett.⁷⁵ Dette er tvilsomt. BVI-prosjektene drives hovedsakelig av provinsregjeringer og statseide selskaper med liten innbyrdes koordinering. De konkurrerer ofte med hverandre, og har knapt geostrategiske interesser.⁷⁶ Men om BVI ikke er koordinert og strategisk drevet, skaper det på sitt anarkistiske vis et kinesisk økonomisk innflytelsesområde.

Trans-Pacific Partnership Agreement - TPP - var Obama-regjeringens motsvar til BVI. Avtalen dekket handel i varer, tjenester og jordbruk, immaterielle rettigheter, opphavslandsrettigheter, konkurranse, arbeidsforhold, miljøstandarder, statseide selskaper, sammenheng mellom reguleringer og konkurransedyktighet i forsyningskjeder. Utenlandske investorer kunne klage inn regjeringer for et dommerpanel. For å tilslutte seg måtte Kina avvikle kapitalkontroll og favorisering av statsselskaper.⁷⁷ Etter at Trump i 2017

forkastet TPP, forhandlet de andre deltakerlandene fram en mindre dypt-gripende avtale.

Trump-regjeringen brukte bistandspolitikk mot BVI. I desember 2019 ble to tidligere bistandsprogrammer fusjonert til «The United States International Development Finance Corporation» (DFC). DFC skulle fremme finansiering av private utviklingsprosjekter i lav- og mellominntektsland og være et alternativ til «statsledete investeringer av autoritære regjeringer». Dets utlåns-kapasitet ble mer enn fordoblet i forhold til de to tidligere programmene til 60 milliarder dollar.⁷⁸ I januar 2021 avtalte DFC å kjøpe og videreselge offentlige «olje- og infrastruktur-investeringsobjekter» i Ecuador for å hjelpe landet med å betale gjelden til Kina, og finansiere utviklingsprosjekter. En betingelse var at kinesiske selskaper ble utelukket fra Ecuadors 5G-nett. Avtalen ble betraktet som en modell, og ble støttet av Bidens «overgangs-team».⁷⁹

I november 2020 ble Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) undertegnet av Brunei, Filippinene, Indonesia, Kambodsja, Laos, Malaysia, Myanmar, Singapore, Thailand og Vietnam, Japan, Kina, Sør-Korea, Australia og New Zealand. Det er den første frihandelsavtalen som inkluderer de tre østasiatiske statene Kina, Japan og Sør-Korea. Forhandlingene om RCEP hadde foregått siden 2012 i regi av ASEAN (Association of Southeast Asian Nations). India deltok, men trakk seg i november 2019. Det styrket Kinas makt, India var forventet å fungere som en motvekt til Kina sammen med Japan.

RCEP har felles opprinnelsesregler, det vil si felles handelsvilkår for produkter fra alle medlemsland, noe som gjør det lettere å planlegge regionale produksjonskjeder. Avtalen dekker i liten grad subsidier og stats-eide selskaper, og utfordrer ikke Kinas utviklingsmodell slik TPP gjorde. Den fastlegger heller ikke felles produktstandarder, så Kina kan bruke sin økonomiske makt til å påvirke disse standardene.⁸⁰

I tillegg hadde Kina i 2013 innledet forhandlinger med EU om en frihandelsavtale, som respons på TPP-prosessen. Seint i desember 2020 undertegnet partene en avtale. Den ble betraktet som en diplomatisk seier for Kina som svekket USAs mulighet til å mobilisere EU i handels- og teknologi-krigen mot Kina.⁸¹

Kinas internasjonale innflytelse økte gjennom BVI. Med hjelp av Trump unngikk det å stå på utsiden av en Stillehavsfrihandelsavtale. Frihandelsavtaler på Eurasias østlige og (tilsynelatende) vestlige flanke styrket dets posisjon overfor USA. USA dominerte fortsatt IMF og Verdensbanken, men Kinas internasjonale rolle og regelsettende makt var styrket.

Tollkrig

I Trumps første år som president i 2017 ble uoverensstemmelser om handel mellom USA og Kina løst fredelig ved forhandling.⁸² Situasjonen skiftet med tollkrigen i 2018. USA stevnet Kina for WTO-domstolen i februar 2018. I samme måned innførte amerikanske myndigheter importtoll på vaske-maskiner og solcellepaneler, fulgt av tollbeskatning av stål og aluminium. Dette var generelle toll (selv om noen land var unntatt fra stål- og aluminiumstollen), men de rammet særlig Kina. I april 2018 innførte Kina toll på en rekke amerikansk importvarer til gjengjeld for USAs stål- og aluminiumstoll.⁸³

Etter kortvarige «våpenhviler» og mislykkede forhandlinger i mai og juni 2018 ble «tollkrigen» trappet opp. Den 24. september 2018 påla USA tollavgifter på kinesisk import til en verdi av 250 milliarder dollar, Kina tollbeskattet amerikanske import verdt 110 milliarder dollar.⁸⁴ I mai 2019 økte USA tollavgiftene på import de allerede hadde tollbeskattet og Kina svarte med samme mynt. I august 2019 varslet USA at gjenværende kinesisk import til en verdi av 300 milliarder dollar trinnvis ville bli pålagt toll. Den 1. september ble import til en verdi av 125 milliarder tollbelagt, mens Kina økte tollene på amerikansk import med 75 milliarder dollar.⁸⁵

Etter dette fulgte forhandlinger. Begge sider ga noen unntak fra tollbeskatning og USA utsatte varslede tollhevinger. I desember 2019 varslet USA reduksjon av tollene pålagt i september 2019 og kansellerte planlagte tollhevinger. Kina forpliktet seg til å øke importen fra USA de to kommende åra, skjerpe beskyttelsen av immaterielle rettigheter og gjennomføre tollreduksjoner. Dette ble stadfestet i en avtale 15. januar 2020.⁸⁶ Tollene ble beholdt som forhandlingskort. USA hadde tollbeskattet to tredjedeler av importen fra Kina, mens Kina hadde økt tollene på praktisk talt all import fra USA. USAs tollbeskatning av kinesisk import steg fra 3,1% i gjennomsnitt i begynnelsen av 2018 til 19,3%.⁸⁷

Tollkrigen var knyttet til Trumps politiske mobilisering rundt tap av amerikanske arbeidsplasser. Men Trump-regjeringen utkjempet også andre handelskriger med Kina begrunnet med sikkerhet.

Teknologi og sikkerhet

USA har et lovverk mot utenlandske investeringer med overtakelse i sektorer knyttet til nasjonal sikkerhet under «the Committee on Foreign Investment in the US» (CFIUS). Dette lovverket ble innskjerpet i august 2018 med «The Foreign Risk Review Modernization Act» som åpnet for kontroll av alle utenlandske investeringer med potensielle nasjonale sikkerhetsimplikasjoner. Samtidig ble budsjettet til CFIUS økt. I 2018 blokkerte CFIUS fire kinesiske forsøk på å investere i avansert halvlederindustri i USA, mens Beijing Kunlun Tech ble forordnet å selge seg ut av homse-datingappen Grindr,

åpenbart et nasjonalt sikkerhetsanliggende! Kinesiske direkte investeringer i USA falt 80% fra 2017 til 2018. Skjerpet kinesisk kapitalkontroll bidro antakelig, men i Europa var fallet bare en tredel.⁸⁸

USAs myndigheter skjerpet også kontrollen med salg av amerikansk teknologi til Kina. I første omgang var det tele- og telefonprodusentene ZTE og Huawei som måtte ta støytten. I april 2018 satte USAs handelsdepartement i verk en sjuårig handelsboikott mot ZTE, som ble anklaget for sanksjonsbrudd overfor Iran. Amerikanske leverandører fikk forbud mot å eksportere til ZTE. I mai 2018 opphørte selskapets virksomhet midlertidig. Det var ikke i stand til å finne tilstrekkelige erstatninger da import av halvledere fra amerikanske leverandører falt bort. I juni 2018 ble boikotten avblåst etter at ZTE gikk med på å betale en bot på 1,4 milliarder dollar og å skifte ut ledelsen.⁸⁹

På anmodning fra USA anholdt kanadiske myndigheter i desember 2018 Meng Wanzhou i Vancouver. Meng var finansdirektør i Huawei og datter av selskapets grunnlegger. Hun ble anklaget for å ha organisert sanksjonsbrudd overfor Iran og Nord-Korea via et stråmannselskap, og krevd utlevert til USA.⁹⁰

Trump-regjeringen begrunnet først tiltakene mot ZTE og Huawei med sanksjonsbrudd, men vektla deretter at Huawei var en «trojansk hest» for den kinesiske regjeringen med «teknologiske bakdører» som ga mulighet for elektronisk spionasje og sabotasje. I 2019 begrenset USAs Handelsdepartement salg av varer produsert i USA til Huawei, og offentlige myndigheter fikk forbud mot å kjøpe Huawei-utstyr. USA anmodet også andre land om å nekte Huawei utbygging av mobilnett med henvisning til sikkerhet, og truet med å ikke dele etterretning med stater som slapp til Huawei. En rekke land holdt Huawei ute under anbudsrunderne, valgte andre anbydere, eller de vedtok sikkerhetslover som kunne holde Huawei ute.⁹¹

I Norge konkurrerte Huawei, Erichson og Nokia om kontrakter med Telia og Telenor. Erichson fikk begge tilbud. Etterpå informerte digitalminister Nikolai Astrup om et pålegg om at minst 50% av basestasjonene måtte komme fra et land Norge hadde sikkerhetsavtale med. Om Telia eller Telenor hadde valgt Huawei, måtte de ha valgt et annet selskap i tillegg. Anbyderne var ikke informert på forhånd.⁹²

Huawei hamstret importerte halvledere før USAs sanksjoner ble strammet til. Lageret til 5G-infrastruktur vil angivelig holde ut 2022. Håpet er å utvikle et eget halvlederselskap som dekker det meste av dets behov.⁹³ Huawei's 5G-smarttelefonproduksjon ble hardt rammet. Selskapet tillates bare import for 4G-produksjon. Produksjonen falt fra 240,6 millioner i 2019 til 189 millioner i 2020. I mars 2021 informerte selskapet sine leverandører om at det bare ville kjøpe deler og komponenter til 70-80 millioner telefoner. Det verserer rykter om at Huawei vil selge seg ut av telefonproduksjon.⁹⁴

Sanksjonene mot Huawei var en del av en større amerikansk offensiv mot kinesisk høyteknologi som ble begrunnet med nasjonal sikkerhet. Trump-regjeringen angrep Kinas svake punkt, halvledere. Oppgradering av Kinas ledende halvlederprodusent SMIC er avhengig av import fra et marked dominert av amerikanske selskaper. Den «ekstreme ultrafiolette skanneren» (EUV) gjør det mulig å forminske mønstrene i integrerte kretsløp til under 7 nm. Det nederlandske selskapet ASML er den eneste kommersielle produsenten av EUV-skanneren, og mye av skannerens teknologi kommer fra USA. I desember 2019 unnlot regjeringen i Nederland å fornye ASMLs eksportlisens til SMIC etter press fra USA. SMIC har tilgang på alternativ teknologi for å redusere størrelsen på mikrobrikker, men det fordyrer produksjonen sammenlignet med konkurrentene.⁹⁵

Da Huawei i mai 2019 ble ført opp på USAs såkalte enhetsliste, skiftet det raskt til nye leverandører, mange av dem i asiatiske naboland. Seinere økte Trump-regjeringen trykket mot disse selskapene, blant annet TSMC i Taiwan. Den 15. mai 2020 lanserte amerikanske myndigheter nye tiltak som trådte i kraft i september samme år, rettet mot leverandører til Huawei i tredje land som brukte amerikansk teknologi. Amerikanske teknologileveranser ville opphøre til leverandører til Huawei og dets underselskaper. Leverandørene måtte dermed velge mellom teknologi fra USA og eksport til Kina.⁹⁶

TSMC fulgte USA og sluttet å ta nye ordre fra Huaweis underselskap HiSilicon i midten av mai 2020. Det kunngjorde samtidig at det ville investere 12 milliarder dollar i en fabrikk i Phoenix, Arizona for å produsere 5 nm halvledere. Selskapet kan dermed innlemmes i Pentagons «betrodde forsyningskjede» og samarbeide med de amerikanske militærprodusentene Raytheon og Honeywell.⁹⁷ TSMCs salg av avanserte halvledere til Huawei sluttet medio-september 2020, viktige leverandører i Japan og Sør-Korea fulgte etter. I oktober 2020 ga USA tillatelse til salg til Huawei som ikke ble brukt til 5G-produksjon av basestasjoner, eller telefoner.⁹⁸

I desember 2020, ble USAs sanksjoner utvidet til nye kinesiske selskaper som angivelig hadde forbindelser til Kinas væpnede styrker. Blant disse var halvlederprodusenten SMIC. Restriksjonene var begrenset til utstyr som er nødvendig til produksjon av halvledere som er 10 nm, eller mindre. De rammer ikke SMICs nåværende produksjon av 14 nm halvledere, men hemmer teknologisk oppgradering.⁹⁹

Embargoen rammer Kinas import av halvledere og utstyr til halvlederproduksjon, med videre ringvirkninger til annen kinesisk høyteknologi. Kinas ledelse har ansett den teknologiske avhengigheten av USA som et sikkerhetsproblem siden Edward Snowden i 2013 avslørte at amerikanske teknologiselskaper deltok i USAs overvåkning av Kina.¹⁰⁰ Med teknologikrigen ble ledelsen overbevist om at det haster med å bli teknologisk uavhengig. Kinesiske selskaper skal produsere sentral teknologi til kinesiske forsyningskjeder, eller være i stand til det om nødvendig. Industrisubsidier i 2020 gikk

opp 14% fra foregående år, med vekt på halvledere og forsvarsindustri. Femårsplanen for 2021-25 prioriterer strategisk teknologi framfor de tradisjonelle vekstmålene.¹⁰¹

Embargoen tvinger kinesiske selskaper til å kjøpe halvledere og produksjonsutstyr til halvledere fra kinesiske produsenter, mens de tidligere foretrakk etablerte utenlandske produsenter. Myndighetene samarbeider med industrien om å styrke hjemlig halvlederproduksjon. Med statlig støtte prøver halvlederindustrien systematisk å redusere sin importavhengig med hjemlig produksjon i alle ledd av kjeden, men det er langt fram.¹⁰² Sektoren er blitt overrislet med offentlige penger i en årrekke med begrenset effekt. Det gjenstår å se om mer fokusert mobilisering styrker oppgradering og opphenting.

Bidens Kinapolitikk

Forholdet mellom USA og Kina har vært dårlig under Biden som i stor grad viderefører Trump-regjeringens Kina-politikk. På den internasjonale sikkerhetskonferansen i München 19. februar 2021 manet Biden USA og dets allierte til å slå tilbake mot «Beijings økonomiske misbruk og tvang som undergraver grunnlaget for en fungerende verdensøkonomi», mens et møte mellom amerikanske og kinesiske toppdiplomater i Anchorage, Alaska 20. mars 2021 endte med munnhuggeri.¹⁰³ Ifølge Kinas forsvarsdepartement økte seiling av amerikanske marinefartøy inn i farvann Kina gjør krav på 20% fra januar til april 2021, mens det var en 40% økning for amerikanske militærfly. USA satte inn et hangarskip i Sør-Kinahavet, og dets allierte Tyskland og Storbritannia sendte også marinefartøyer.¹⁰⁴

Biden-regjeringen vektlegger alliert samarbeid mot Kina, blant annet for menneskerettigheter. I mars 2021 samordnet USA, Kanada, EU og Storbritannia sanksjoner mot fire kinesiske embetsmenn og en kinesisk sikkerhetsorganisasjon som ble anklaget for forfølgelse og internering av uighurer i Xinjiang. Kina svarte blant annet med sanksjoner mot representanter for viktige partigrupperinger i EU-parlamentet. I mai 2021 vedtok EU-parlamentet med stort flertall å legge frihandelsavtalen med Kina på is. Denne trans-atlantiske mobiliseringen skaper problemer for Norges forhandlinger med Kina om en frihandelsavtale.¹⁰⁵

Biden-regjeringen har beholdt Trumps tollavgifter for Kina. Tollavgiftene fungerer som forhandlingskort, og regjeringen prøver å vinne tilbake arbeiderklassevelgere som støttet Trumps handelskrig fram mot midtvalget 2022. Avgiftene rammer amerikanske importører. En forordning som tillot søknader om å slippe «seksjon 301-toller» gikk ut seint i 2020. Biden-regjeringen åpnet opp for nye tariffunntak i oktober 2021, og en stor lobbygruppe på tvers av partiene i Kongressen presser på for å utvide unntakene.¹⁰⁶

Biden-regjeringen fortsetter også teknologikrigen. I april 2021 førte den opp sju nye kinesiske selskaper på «enhetslisten» over selskaper amerikanere

ikke kan eksportere til uten lisens. Selskapene produserte superdatamaskiner for Folkets frigjøringshær. Halvlederprodusenten TSMC og halvlederdesigneren Alchip, begge fra Taiwan, leverte til ett av disse selskapene, Phytium. Etter press fra USA stoppet leveransene.¹⁰⁷

USA forsøker å trekke Japan sterkere inn i embargoen mot Kina. På et toppmøte i april 2021 vedtok de to regjeringene «å samarbeide om sensitive forsyningskjeder», inkludert halvledere. USA vil antakelig legge press på Japan om å støtte embargoen mot den kinesiske halvlederprodusenten SMIC. Det japanske selskapet Gigaphoton leverer viktig laserutstyr til selskapet.¹⁰⁸

Endelig har Biden-regjeringen tatt opp teknologikonkurransen med Kina. Med stort flertall bevilget Senatet i juni 2021 250 milliarder dollar til en ny lov for dette formålet. Det ble bevilget rundt 52 milliarder til USAs halvlederindustri for å redusere avhengigheten av Taiwan. Det anses for risikabelt å være sterkt avhengig av halvlederimport fra et lite land Kina gjør krav på. Videre ble det bevilget om lag 120 milliarder dollar til kunstig intelligens og stordata, der Kina er en sterk konkurrent til USA.¹⁰⁹

Fra globalisering til fragmentering?

1990-åra var glansperioden for USA-drevet globalisering, og det tiåret da Kimerika oppsto. Med Sovjetunionens kollaps sto USA igjen som eneste militære supermakt. USAs lederskap innen finans og teknologi økte opp gjennom tiåret. Den tidligere teknologiske konkurrenten Japan ble rammet av bankkrise og stagnasjon. Denne situasjonen ga opphav til teorier om en grenseløs globalisering drevet av en overlegen liberal kapitalisme av amerikansk type, der stormaktsrivalisering og geopolitikk var blitt uvesentlig. NATOs østutvidelse fra 1999 demonstrerte at geopolitikk og stormaktsrivalisering ikke var forbi, dot.com-krakket i 2000 at USAs kapitalisme ikke var usårbar. Amerikanske myndigheter forsøkte å holde USAs økonomi i gang ved å blåse opp en boligboble, det utløste finanskrisa i 2008. Også i EU sprakk finans- og boligboblene. Globaliseringen etter århundreskiftet ble sterkere preget av nye, ikke-vestlige økonomiske stormakter og ikke-liberal kapitalisme, med Kina i spissen.

Etter terrorangrepet i september 2001 invaderte USA Afghanistan og Irak, og ble lenge oppslukt av den motstanden dette utløste. Russland slo tilbake mot NATOs ekspansjon østover med krigen om Ossetia i 2008 samt annekteringen av Krim og krigen i Ukraina i 2014. Mens dette skrives i februar 2022 pågår en ny «Ukraina-krise». Russland ble dessuten en sentral makt i Midtøsten ved å beskytte Assads regime i Syria. Kina militariserte internasjonale sjøtransportruter i Sør-Kinahavet, og dets økonomiske makt og innflytelse økte gjennom Belte- og veilinitiativet. USA var lenge for oppslukt av Midtøsten og finanskrisa til å reagere på disse utfordringene. Obamas TPP-initiativ var et forsøk, men det var først under Trump at oppdemming av

«de revisjonistiske maktene» Kina og Russland ble en hovedprioritet og at handel, teknologi og sikkerhet ble koblet sammen i rivaliseringen med Kina.¹¹⁰

I 2018 innledet Trump-regjeringen tollkrig og begynte å sanksjonere kinesiske høyteknologiprodusenter. Det var likheter med Reagan-regjeringens tiltak overfor Japan. Både Reagan og Trump brukte seksjon 301 i USAs handelslov av 1974 som rettferdiggjør unilaterale tiltak mot land USA beskylder for å bryte internasjonale handelsregler.¹¹¹ Imidlertid var Japan USAs viktigste regionale allierte, og en militært avhengig vasallstat. Kina var en sikkerhetspolitisk rival, og USAs internasjonale teknologiembargo mot Kina begrunnes ut fra nasjonal sikkerhet.

Kina er blitt drivmotoren i verdensøkonomien på 2000-tallet med en samlet økonomisk vekst på 13,511 billioner dollar 2000-2020 mot 10,684 billioner dollar i USA.¹¹² USA leder imidlertid fortsatt an i den globale kapitalakkumulasjonen. Som vist i det foregående går de største profittene innen høyteknologi til amerikanske selskaper, det samme gjelder innen finans. USAs finanskapital og den amerikanske staten drar fordel av dollarens vedvarende internasjonale dominans. USA fortsetter å være internasjonalt dominerende militærmakt, men Kina er militært jevnbyrdig i Øst- og Sørøst-Asia. USA kontrollerer de viktigste internasjonale organisasjonene, selv om Kina har fått en sterk regelsettende rolle i noen nye organisasjoner.

Kina er blitt for mektig til å innordnes i USAs hegemoni, og en revidert internasjonal maktdeling med Kina som «juniorpartner» til USA virker lite sannsynlig. Om handels- og teknologikrigen vedvarer og Kina konsoliderer en økonomisk interessesfære gjennom Belte- og veiinitiativet, kan det trevle opp Kimerikas produksjonsnettverk og dele opp verdensøkonomien i interesseområder med separate tekniske standarder.

Dette ligger fram i tid, og er usikkert. Produksjonsnettverkene mellom USA og Kina er vanskelige å erstatte, for eksempel bruker Apple stadig flere kinesiske underleverandører.¹¹³ Selskaper og regjeringer i tredjeland kvier seg for å velge mellom USA og Kina. Kinas utenrikshandel foregår fortsatt hovedsakelig i dollar, og dets sentralbank understøtter USAs militærbaser med billig kreditt, riktignok på lavere bluss enn før.

(6. februar 2022)

NOTER

- 1) Takk til Olav Fagerlid, Lars Mjøset, Rune Skarstein og tidsskriftets to fagfeller for kommentarer til tidligere versjoner av artikkelen.
- 2) Kristen Nordhaug & Rune Skarstein, «Kimerika – en levedyktig symbiose?», *Vardøger*, nr. 33, 2012.
- 3) Denne forståelsen av hegemoni er løst basert på Peter Gowan, *The Global Gamble: Washington's Faustian Bid for World Dominance*. London/New York:

- Verso, 1999 og Herman M. Schwartz, «American hegemony: intellectual property rights, dollar centrality, and infrastructural power», *Review of International Political Economy*, bd. 26, nr. 3, 2019.
- 4) Handelsbalansen for varer og tjenester i tabellen utgjør bare en del av driftsbalansen med utlandet. I tillegg kommer «rente- og stønadsbalansen», den aggregerte balansen for renter, dividender, skatter og gaver.
 - 5) Beregnet ut fra IMF, *Directions of Trade Statistics, Charts by Country, United States*, <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61013712>. Lest 25.05.2021.
 - 6) Stephen Nellis & Alexandra Alper, «U.S. chipmakers quietly lobby to ease Huawei ban», *Reuters*, 17.06.2019.
 - 7) Yuqing Xing, «How the iPhone widens the US trade deficit with China: The case of the iPhone X», *Vox EU & CPR*, 11.11.2019, <https://voxeu.org/article/how-iphone-widens-us-trade-deficit-china-0>. Lest 20.04.2021.
 - 8) Kristen Nordhaug, «USA, Japan og finanskrisa i Asia», *Vardøger* nr. 26, 2000, s. 80-81.
 - 9) Ho-fung Hung, *The China Boom. Why China Will Not Rule the World*. New York: Columbia University Press, 2015, s. 78, fig. 3.4; Robert Wade & Frank Venoroso, «Krisa i Asia: Høygjelds-modellen i konflikt med trekanten IMF-USAs finansdepartement-Wall Street», *Vardøger*, nr. 24, 1998.
 - 10) For en oversikt fram til 2006, se Prema-chandra Athukorala & Nobuaki Yamashita, «Global Production Sharing and Sino – US Trade Relations», *China & World Economy*, bd. 17, nr. 3, 2009, s. 44, tabell 1, s. 42, fig. 2.
 - 11) Barry Naughton, *The Chinese Economy. Adaption and Growth. Second Edition*. Cambridge, Mass./London: The MIT Press, 2018, s. 397-398, 402-408.
 - 12) Naughton, *The Chinese Economy*, s. 437-438.
 - 13) Naughton, *The Chinese Economy*, s. 110-111, 405-406.
 - 14) Steven Rolf, *China's Uneven and Combined Development*. Palgrave Macmillan, 2021, s. 113-114.
 - 15) Naughton, *The Chinese Economy*, s. 133, fig. 5.3.
 - 16) Naughton, *The Chinese Economy*, s. 209.
 - 17) Ho-fung Hung, «The periphery in the making of globalization: the China Lobby and the Reversal of Clinton's China Trade Policy, 1993-1994», *Review of International Political Economy*, 2020, DOI: 10.1080/09692290.2020.1749105.
 - 18) Hugo Meijer, *Trading with the Enemy: The Making of US Export Control Policy toward the People's Republic of China*. Oxford: Oxford University Press, 2016, kap. 2.
 - 19) Meijer, *Trading with the Enemy*, s. 104-107; Hung, «The periphery in the making».
 - 20) Hung, «The periphery in the making».
 - 21) Meijer, *Trading with the Enemy*, s. 129-153.
 - 22) Nana de Graaff & Bastian van Apeldoorn, «US–China relations and the liberal world order: Contending elites, colliding visions», *International Affairs*, bd. 94, nr. 1, 2018, s. 125.
 - 23) Suisheng Zhao, «Shaping the Regional Context of China's Rise: how the Obama administration brought back hedge in its engagement with China», *Journal of Contemporary China*, bd. 21, nr. 75, 2012, s. 371.

- 24) Tom Chodor, «The G-20 Since the Global Financial Crisis: Neither Hegemony nor Collectivism», *Global Governance* bd. 23, nr. 2, 2017, s. 209.
- 25) Takk til en av Vardøgers fagfeller for viktige korreksjoner til det foregående avsnittet. Gjenværende feil og uklarheter står for min egen regning
- 26) Zhao, «Shaping the Regional Context», s. 372-374, 376-377; Stein Tønnesson, «Four Aspects of the Crisis in the South China Sea», i L. Buszynski & Do Thanh Hai, red., *The South China Sea: From a Regional Maritime Dispute to Geo-Strategic Competition*. London: Routledge, 2020, s. 10-12, 19-21.; Nick Bisley, «Security policy in Asia from Obama to Trump: Autopilot, neglect or worse?», i Oliver Turn & Inderjeet Parmar, red., *The United States in the Indo-Pacific: The Obama's Legacy and the Trump Transition*. Manchester: Manchester University Press, 2020, s. 164.
- 27) Rolf, *China's Uneven and combined*, s. 237.
- 28) The White House, Office of the Press Secretary, «Statement by the President on the Trans-Pacific Partnership», 05.10.2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/10/05/statement-president-trans-pacific-partnership>. Lest 04.12.2020
- 29) Ho-fung Hung, «The US-China Rivalry is About Capitalist Competition», *Jacobin*, 07.11.2020; Hung, *China Boom*, s. 159-163.
- 30) Hung, «The US-China Rivalry».
- 31) Peter Cai, *Understanding China's Belt and Road Initiative*, Lowy Institute, mars 2017, s. 4, 12-14.
- 32) Hung, «The US-China Rivalry».
- 33) Meijer, *Trading with the Enemy*.
- 34) James Johnson, «The end of military-techno Pax Americana? Washington's strategic response to Chinese AI-enabled military technology», *The Pacific Review*, bd. 34, nr. 3, 2021, s. 363-364.
- 35) Michael Brown & Pavnet Singh, *China's Tehnology Transfer Strategy: How Chinese Investments in Emerging Technology Enable a Strategic Competitor to Access the Crown Jewels of U.S. Innovation. Updated with 2016 and 2017 Data*. Silicon Valley/Boston/Austin/Washington D.C.: U.S. Defense Innovation Unit Experimental, januar 2018. Rapporten ble først publisert i 2017.
- 36) The White House, «National Security Strategy of the United States», Desember 2017, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, s. 3. Lest 04.12.2020.
- 37) «Remarks by Vice President Pence on the Administration's Policy Towards China», 04.10.2018, <https://china.usembassy-china.org.cn/remarks-by-vice-president-pence-on-the-administrations-policy-toward-china/>. Lest 25.03.2021.
- 38) Michael Klare, «A Game of Chicken in Asia with the World at Stake», *TomDispatch*, 01.04.2021.
- 39) Bonnie S. Glaser & Kelly Flaherty, «US – China Relations in Free Fall», *Pacific Forum*, Sept. 2020.
- 40) Katrina Mason, «US risks enraging China by easing limits on Taiwan relations», *Financial Times* (heretter FT), 10.01.2021.
- 41) Sean Kenji Starrs, «Can China Unmake the American Making of Global Capitalism?», *Socialist Register 2019*, s. 175-176.

- 42) SIPRI Military Expenditure Database, ingen dato, «Data for all countries from 1988-2020 in constant (2019) USD», <https://www.sipri.org/databases/milex>, lest 04.02.22; Arms Control Association, 2020, «Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance?», <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohas-what>, lest 19.03.2021.
- 43) Jo Inge Bekkevold, «Sino-Russian Relations in an Era of Sino-US Rivalry», i Robert S. Ross, et al., red., *US-China Foreign Relations Power Transition and its Implications for Europe and Asia*. London: Routledge, 2021. Se også Arne Overrein, «Kina og Russland – en verdenspolitisk konstellasjon», *Vardøger*, nr. 33, 2012.
- 44) SIPRI Military Expenditure Database, «Data for all countries». I denne oversikten mangler det data for Nord-Korea.
- 45) Katharina Buchholz, «How Much are Japan and Korea Paying for U.S. Troops?», *Statista*, 18.10.2019, <https://www.statista.com/chart/19658/contributions-to-us-military-japan-south-korea/>. Lest 19.03.2021.
- 46) World Population Review, «Largest Navies in the World», <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/largest-navies-in-the-world>
- 47) Benjamin Brimelow, «China is getting ready to field its 3rd aircraft carrier – here's why it's no match for US flattops», *Business Insider India*, 08.10.2020, [https://www.businessinsider.in/international/news/china-is-getting-ready-to-field-its-3rd-aircraft-carrier-heres-why-theyre-no-match-for-us-flattops/articleshow/78544694.cms?_Matthew P. Funaoile & Joseph S. Bermudes Jr., "Signs Point to China's Third Aircraft Carrier Launching Soon", Center for Strategic International Studies, 09.11.2021, Begge lest 04.02.2022.](https://www.businessinsider.in/international/news/china-is-getting-ready-to-field-its-3rd-aircraft-carrier-heres-why-theyre-no-match-for-us-flattops/articleshow/78544694.cms?_Matthew P. Funaoile & Joseph S. Bermudes Jr.,)
- 48) Takk til en av Vardøgers fagfeller for avklaring på dette punktet.
- 49) Hongkong ble tilbakeført fra Storbritannia til Kina i 1997 som «spesialadministrativ region» med egen jurisdiksjon og valuta.
- 50) Hudson Locket & Eva Szalay, «Why the renminbi's challenge to the dollar has faded», *FT*, 15.10.2019; *Bank for International Settlements*, «Turnover of OTC foreign exchange instruments by currency April 1989-2019», <https://stats.bis.org/statx/srs/table/d11.3>. Lest 07.12.2020.
- 51) Sidney Leng, «Chinese capital controls mean Shanghai is not a global financial hub, US bankers say», *South China Morning Post*, 04.04.2019.
- 52) Hung, *China Boom*, s. 131–133.
- 53) Athukorala & Yamashita, «Global Production Sharing», s. 45, tabell 2.
- 54) Jesse Friedlander, «How the arrest of Huawei's Meng Wanzhou may mark the start of the great China-US technology decoupling», *South China Morning Post*, 27.12.2018.
- 55) Xing, «How the iPhone widens the US trade deficit».
- 56) Mingtang Liu & Kellee S. Tai, «Structural Power, Hegemony and State Capitalism: Limits to China's Global Economic Power», *Politics & Society*, bd. 49, nr. 2, 2021, s. 252.
- 57) Rolf, *China's Uneven and combined*, s. 212-213.
- 58) Friedlander, «How the arrest»; Richard Ghiasy & Rajeshwari Krishnamurthy, «China's Digital Silk Road and the Global Digital Order», *The Diplomat*, 13.04.2021.

- 59) Starrs, «Can China unmake», s.190.
- 60) «China sets its sights on dominating sunrise industries», *Economist*, 23.09.2017; Anton Malkin, «The made in China challenge to US structural power: industrial policy, intellectual property and multinational corporations», *Review of International Political Economy*, 2020, DOI: 10.1080/09692290.2020.1824930
- 61) Handel J. Jones, Innlegg Semiconductor International Association (SIA) Webinar, «Examining China's Semiconductor Self-sufficiency: Present and Future Prospects», 17.11.2020.
- 62) Handel J. Jones, «China will not be deterred from its high tech goals», *Asia Times*, 11.11.2020; «Webinar video: Tech wars – China strikes back», Asia Times Webinar, 21.11.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=pKWdIE-a3fI&feature=youtu.be>. Sett 06.12.2020.
- 63) Lauly Lee & Kenji Kawase, «Huawei and ZTE slow down China 5G rollout as US curbs start to bite», FT, 24.08.2020.
- 64) John Seaman, «China and the New Geopolitics of Technical Standardization», *Notes de l'Ifri*, Ifri, januar 2020; James Kynge & Nian Liu, «From AI to facial recognition: how China is setting the rules in new tech», FT, 07.10.2020; Anton Malkin, «The made in China Challenge», s. 6.
- 65) Eurasia Group, *The Geopolitics of Semiconductors*, September 2020, s. 4; Esther Majerowicz & Carlos Aguiar de Medeiros, «Chinese industrial policy in the geopolitics of the information age: the case of semiconductors», *Revista de Economica Contemporânea*, bd. 22, nr. 1, 2017, s. 6-8.
- 66) Kathrin Hille & Qianer Liu, «US chokehold pushes China chip self sufficiency up the agenda», FT, 25.10.2020; Cheng Ting-fang & Lauly Li, «US-China tech war: Beijing's secret chipmaking champions», FT, 12.05.2021.
- 67) Justin Hodiak & Scott W. Harold, «Can China Become the World Leader in Semiconductors?», *The Diplomat*, 25.09.2020; Eurasia Group, *The Geopolitics*, s. 5-7.
- 68) Malkin, «The made in China Challenge», s. 12; McKinsey Global Institute, *China and the World: Inside the dynamics of a changing relationship*, juli 2019, s. 80; Hodiak & Harold, «Can China»; Eurasia Group, *The Geopolitics*, s. 7.
- 69) Beregnet fra *Index Mundi*, «Charges for the use of intellectual property, payments (BoP, current US\$)», <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/BM.GSR.ROYL.CD/compare#country=cn:us>; «Charges for the use of intellectual property, receipts (BoP, current US\$)», <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/BX.GSR.ROYL.CD>. Lest 04.05.2021.
- 70) Tom Miller, *China's Asian Dream. Empire Building Along the New Silk Road*, London: Zed, 2017, s. 36.
- 71) New Development Bank, *Annual Report 2019. Investing for Innovation*, <https://www.ndb.int/annual-report-2019/>, s. 6. Videre Starrs, «Can China Unmake», s. 177; Asian Infrastructure Investment Bank, «Quick Facts», <https://www.aiib.org/en/index.html>; Asian Development Bank, «ADB History», <https://www.adb.org/about/history>; Asian Development Bank, «COVID-19 (Coronavirus): ADBs response», https://www.adb.org/what-we-do/covid19-coronavirus?source=covid_banner. Alle lest 12.07.2020.
- 72) «Belt and Road Portal», <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/dsjym.htm>. Lest 20.05.2021; Tim Summers, «Structural power and the financing of the Belt and Road Initiative», *Eurasian Geography and Economics*, bd. 61, nr. 2, 2020, s. 147.

- 73) Sebastian Horn, Carmen M. Reinhart & Christoph Trebesch, *China's Overseas Lending*, Kiel Institute for the World Economy, Kiel Working Paper, nr. 2132, 2019, s. 5; Kristen Nordhaug, «Havner utviklingsland i en kinesisk gjeldsfelle?», *Bistandsaktuelt*, 04.03.2020.
- 74) Cai, *Understanding*, s. 8-12; Ghiasay & Krishnamurthy, «China's Digital Silk Road»,
- 75) Daniel R. Coats, Director of National Intelligence, «Statement for the Record: 2019 Worldwide Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community», 29.01.2019, <https://www.odni.gov/index.php/newsroom/congressional-testimonies/item/1947-statement-for-the-record-worldwide-threat-assessment-of-the-us-intelligence-community>. Lest 07.12.2020.
- 76) Lee Jones & Jinghan Zeng, «Understanding China's 'Belt and Road Initiative': beyond 'grand strategy' to a state transformation analysis», *Third World Quarterly*, 40 (8), 2019. Se også Kristen Nordhaug, «Ønsker Kina å skape et gjeldsimperium?», *Bistandsaktuelt*, 28.06.2019.
- 77) Rubrick Biegón, «US Hegemony and the Trans-Pacific Partnership: Consensus, Crisis and Common Sense», *The Chinese Journal of International Politics*, 2020, <https://doi.org/10.1093/cjip/poaa001>, s. 83, 86, 91; Matteo Dian, «The strategic value of the Trans-Pacific Partnership and the consequences of abandoning it for the US role in Asia», *International Politics*, bd. 54, nr. 5, 2017, s. 589-590.
- 78) Rudolf, *Sino-American World Conflict*, s. 21.
- 79) Demetri Sevastopulo, «US development bank strikes deal to help Ecuador pay Chinese loans», FT, 14.01.2021.
- 80) Robin Harding & John Reed, «Asia-Pacific countries sign one of the largest free-trade deals in history», FT, 15.11.20; Robert Ward, «RCEP trade deal: a geopolitical win for China», IIS, 25.11.20, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2020/11/rcep-trade-deal>. Lest 04.05.2021.
- 81) Tom Mitchell & Katrina Manson, «China sees EU investment deal as diplomatic coup after US battles», FT, 01.01.2021.
- 82) Dorcas Wong & Alexander Chipman Koty, «The US-China Trade War: A Time Line», *China Briefing*, 25.08.2020. <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/>. Datoer: 02.05.2016, 22.05.2017. Lest 01.12.2020. (Her og i det følgende refererer jeg til datoer angitt i dokumentet.)
- 83) Wong & Koty, «The US-China Trade War». Datoer: 02.02.2018, 22.03.2018, 23.03.2018, 02.04.2018, 03.04.2018, 04.04.2018.
- 84) Wong & Koty, «The US-China Trade War». Datoer: 06.07.2018, 07.08.2018, 23.08.2018, 14.08.2018, 24.09.2018.
- 85) Wong & Koty, «The US-China Trade War». Datoer: 02.12.2018, 21-24.02.2019, 10.05.2019, 13.05.2019, 01.06.2019, 13.08.2019, 23.08.2019, 01.09.2019.
- 86) Wong & Koty, «The US-China Trade War». Datoer: 11.09.2019, 13.09.2019, 20.09.2019, 18.10.2019, 13.12.2019, 15.01.2020.
- 87) Rolf, *China's Uneven and Combined Development*, s. 238.
- 88) Sean Kenji Starrs & Julian Germann, «Responding to the China Challenge in Techno-nationalism: Divergences between Germany and the United States», *Development and Change*, bd. 52, nr. 5, 2021, s. 1128-1129; Jacob Funke Kirkegaard, «Chinese Investment in the US and the EU is Declining – for

- Similar Reasons», *China & World Economy*, bd. 28, nr. 2, 2020, s. 62-63; Johnson, «The end of military-techno Pax Americana?», s. 360.
- 89) Sidney Leng, «China must stop fooling itself it is a world leader in science and technology, magazine editor says», *South China Morning Post*, 27.06.2018; «China prepares tech sector for battle as US trade team arrives», *Agence France Press*, 02.05.2018; «China raises alarm over its dependency on imported chips», FT, 19.07.2018.
- 90) Peter E. Harrell, «The U.S.-Chinese Trade War Just Entered Phase 2», *Foreignpolicy.com*, 27.12.2019. Meng ble løslatt september 2021 i en regelrett gisselutveksling med kanadiske statsborgere som Kina hadde fengslet.
- 91) Harrell, «U.S.-Chinese Trade War»; Evgeny Morozov, «Designet i Kina, laget i Vietnam», *Le Monde Diplomatique*, nr. 10, 2020, s. 9; Joe Panettieri, «Huawei: Banned and Permitted in Which Countries? List and FAQ», ChannelE2E, 11.03.2021, <https://www.channele2e.com/business/enterprise/huawei-banned-in-which-countries>. Lest 14.03.2021.
- 92) Louise Krüger & Trond Lydersen, «Telenor vraker Huawei etter sikkerhetskrav fra regjeringen», *NRK*, 13.12.2019, <https://www.nrk.no/norge/telenor-vraker-huawei-etter-sikkerhetskrav-fra-regjeringen.1.14821794>. Lest 14.03.2021.
- 93) Kathrine Hille, Yuan Yang & Qianer Liu, «Huawei develops plan for chip plant to help beat US sanctions», FT, 01.11.2020.
- 94) Naoki Watanabe & Hideaki Ryugen, «Huawei to more than halve smartphone output in 2021». FT, 03.03.2021; Laily Li & Cheng Ting-fang, «Huawei to bring in-house HarmonyOS to smartphones», *Nikkei Asia*, 02.06.2021.
- 95) Hodiak & Harold, «Can China»; Eurasia Group, *Geopolitics*, s. 7-9.
- 96) Kathrin Hille, «US urges Taiwan to curb chip exports to China», FT, 03.11.2019; International Law Office, 29.05.20, «Government hurls another export control grenade at Huawei», <https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/International-Trade/USA/Arent-Fox-LLP/Government-hurls-another-export-control-grenade-at-Huawei#>. Lest 17.11.2020.
- 97) Eurasia Group, *The Geopolitics*, s. 9; Eleanor Olcott, «TSMC faces pressure to choose a side in US-China tech war», FT, 16.04.2021. Kinas andel av TSMCs inntekter falt til 6% i januar-mars 2021 fra 22% året før. Jfr. Cheng & Li, «US-China tech war».
- 98) Kathrin Hille, Edward White & Kana Iganaki, »US allows sales of chips to Huawei's non-5G business», FT, 29.10.2020.
- 99) James Politi, Demetri Sevastopulo & Hudson Lockett, «US adds China's largest chipmaker to export blacklist», FT, 23.12.2020.
- 100) Cheng & Li, «US-China tech war».
- 101) «Circling back», *Economist*, 05.11.2020; Yusho Cho, «Eying US, China wields \$33bn subsidies to bolster chips, defense», *Nikkei Asia*, 17.05.2021.
- 102) Hille & Liu, «US chokehold»; Cheng & Li, «US-China tech war».
- 103) Demetri Sevastopulo, «US vs China: Biden bets on alliances to push back against Beijing», FT, 04.03.2021; Demetri Sevastopulo, «Bitter summit shows no reset in chilly US-China relations», FT, 20.03.2021.
- 104) John Bellamy Foster, «The New Cold War on China», *Monthly Review*, bd. 73, nr. 3, 20121, s. 5.

- 105) Jim Brunsten & Yuan Yang, «Sanction row threatens EU-China investment deal», FT, 24.03.2021; Kristoffer Rønneberg, «Alt lå til rette for en historisk avtale. Nå ligger den på is», *Aftenposten*, 25.05.2021.
- 106) Tom Mitchell, «China's trade hand remains strong post-Trump», FT, 02.03, 2021; Aime Williams, «Persistence of Donald Trump's China tariffs frustrates US business», FT, 03.06.2021; «US lawmakers urge USTR to expand tariff exclusions on Chinese goods», *Reuters*, 20.01.2022.
- 107) Cheng & Li, «US-China tech war»; Sevastopulo, «US adds Chinese super-computing companies to export blacklist», FT, 16.04.2021; Olcott, «TSMC faces pressure».
- 108) Robin Harding, «Japan under pressure from US to decouple supply chains», FT, 20.04.2021.
- 109) Demetri Sevastopulo, «US Senate passes bill aimed at countering China's tech sector», FT, 09.06.2021. Som en kuriositet kan det nevnes at loven forbyr nedlasting av TikTok på offentlig eide maskiner.
- 110) Ho-fung Hung, «Global Capitalism in the age of Trump», *Context*, bd. 17, nr. 3, 2018, s. 44-45.
- 111) Jfr. Tom Meinderts, «The power of Section 301: the Reagan tariffs in an age of economic globalization», *Globalizations*, bd. 7, nr. 4, 2020.
- 112) «Comparing United States and China by Economy», *Statistics Times*, 15.05.2021, Comparing United States and China by Economy - StatisticsTimes.com.
- 113) Cheng Ting-fang & Lauly Li, «China ousts Taiwan as Apple's biggest source of suppliers», *Nikkei Asia*, 02.06.2021.